

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет фізичної культури, спорту та реабілітації
Кафедра теорії та методики фізичної культури**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ
СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

Студент 2 курсу, 605 групи.

Спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Головач Юрій Ілліч

(прізвище та ініціали)

Керівник: канд. пед. наук, доцент Юрій КУРНИШЕВ

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №____ від _____ листопада 2024 р.
Зав. кафедрою _____ доцент Іван ВАСКАН

Чернівці – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ.....	5
1.1. Роль студентського спорту в системі фізичної культури України	5
1.2. Аналіз розвитку студентського спорту в Україні та світі.....	8
1.3. Актуальні проблеми та перспективи розвитку студентського спорту в Україні.....	10
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	15
2.1. Основні методи дослідження	15
2.2. Особливості організації дослідження	17
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	18
3.1. Динаміка масового студентського спорту в Україні.....	18
3.2. Аналіз резервного студентського спорту (на прикладі Всеукраїнських універсіад).....	20
3.3. Показники студентського спорту вищих досягнень (на прикладі Всесвітніх універсіад)	37
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні реформи у системі фізичного виховання та спорту у закладах вищої освіти України призвели до нових викликів для фахівців [20]. Основними аспектами вдосконалення фізкультурно-спортивної діяльності студентів є їхні вподобання, можливості поєднання спорту з навчанням, а також перспективи особистісного розвитку [5; 42].

Ефективним способом залучення студентів до фізичної активності фахівці вважають спортизацію фізичного виховання. Це передбачає створення спортивних секцій та розвиток студентського спортивного руху.

Змагання зі студентського спорту в Україні проводяться з середини 90-х років XX століття, однак формування повноцінної системи стало можливим лише в останні десятиліття.

Соціально-економічний, культурний та правовий розвиток України потребує нового підходу до вивчення і вдосконалення системи студентського спорту [47, с. 77]. В умовах погіршення фізичного здоров'я населення, нестачі зв'язку між дитячо-юнацьким спортом та спортом вищих досягнень, а також зростання конкуренції у міжнародному спорті актуальність дослідження значно підвищується.

Таким чином, суперечність між значенням студентського спортивного руху та відсутністю науково обґрунтованих шляхів його розвитку обумовлює важливість цього дослідження.

Об'єкт дослідження: соціальні практики студентського спорту.

Предмет дослідження: система студентського спорту України у XXI столітті.

Мета дослідження: обґрунтувати перспективи розвитку студентського спорту в Україні у XXI столітті, визначивши його структуру, зміст і тенденції.

Завдання дослідження:

Визначити сутність і передумови розвитку студентського спорту у світі та Україні.

Дослідити динаміку розвитку студентського спорту в Україні у ХХІ столітті.

Обґрунтувати напрями розвитку студентського спорту України.

Методи дослідження:

Теоретичний аналіз і узагальнення (вивчення наукових джерел, нормативних документів).

Аналіз документальних матеріалів (законодавчих актів, звітів спортивних клубів).

Соціологічне опитування (визначення рекомендацій щодо розвитку студентського спорту).

Експертне оцінювання (вибір пріоритетних напрямів розвитку).

Методи математичної статистики (обробка емпіричних даних).

Практичне значення. Дослідження дозволяє обґрунтувати напрями розвитку студентського спорту з урахуванням соціально-економічних умов. Результати можуть бути використані для вдосконалення організації спортивної діяльності у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 52 сторінках, включає 7 таблиць та 6 рисунків. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ

1.1 Місце студентського спорту в системі фізичної культури України

Сучасні аксіологічні підходи до фізичного виховання у закладах вищої освіти акцентують увагу на гармонізації системи цінностей. Інноваційний розвиток спорту спрямований на формування у студентів мотивації до фізичного вдосконалення та ведення здорового способу життя, враховуючи індивідуальні особливості навчального процесу.

Аналіз наукової літератури показує, що у середині ХХ століття основними тенденціями у сфері вищої освіти були підвищення професійного рівня викладачів, виховання патріотизму серед студентів, розвиток самостійної роботи та активне використання технічних засобів під час занять. Згодом зросла роль теоретичних дисциплін і збільшився обсяг аудиторної роботи.

Розвиток студентського спорту відповідає потребам суспільства у створенні специфічного засобу формування особистості. Мотивація студентів до занять фізичними вправами підвищується, якщо ці заняття орієнтовані на підготовку до змагань. Організація змагальної діяльності студентів стає ключовим елементом фізичного виховання.[16]..

Стратегічного значення для планомірних інноваційних змін у сфері фізичного виховання та спорту мають фундаментальні особливості розвитку соціальних систем. Еволюція будь-якої системи до якісно нового стану відбувається не узагальнено. Першочергово змін зазнає вузька група елементів, які можна охарактеризувати каталізаторами. Вони здебільшого визначають подальший розвиток решти компонентів системи. Конкретизація цього положення у сфері фізичного виховання та спорту у вищій школі на прикладі Польщі дозволила визначити такими каталізаторами інновацій відповідні європейські стандарти та ефективний освітній маркетинг [56; 58].

На нашу думку більш прискіплива увага до таких чинників дасть змогу

інтенсифікувати інноваційні процеси у системі фізичного виховання та зокрема студентського спорту України.

На думку фахівців, якісним доробком та прикладом інноваційних процесів у галузі фізичної культури та спорту може бути використання інформаційних ресурсів (інтернет-систем). Вони дають змогу синергувати організований навчальний процес та самоорганізацію студентів. Доповненням до цього є потреба розширення варіативності спектру засобів акцентування та перенесення сприятливих умов для формування нового середовища функціонування системи фізичного виховання та спорту студентської молоді [50; 54].

Ми погоджуємося що «...у теорії фізичної культури виділяються чотири основні форми функціонування фізичної культури студентів: неспеціальна фізкультурна освіта, спорт, фізична рекреація і фізична реабілітація. Беззаперечно, що основою сутності усіх цих форм та головним засобом виступають фізичні вправи». Усі ці складові повинні органічно поєднуватися, адже спорт є логічним її завершенням, а неспеціальна фізкультурна освіта створює основу всебічного розвитку фізичних якостей і рухових навичок, формує передумови їх розвитку тощо [34].

Необхідність розвитку студентського спорту визначається актуальними потребами суспільства у створення специфічного засобу виховання та розвитку (біологічного та соціального) людини [48].

Таким чином спорт є однією з найбільш ефективних і привабливих для студентів форм організації занять фізичною культурою, для нього наявні прогресивні тенденції внаслідок який він займає все вагомніше місце в їхньому житті [2]. Зростаюча значимість мотивації студентів до участі у змаганнях та, водночас, об'єктивна відсутність умов для її задоволення у процесі навчальних занять з фізичної культури утворюють протиріччя традиційної практики фізичного виховання у вузі та вказують на потреби розвитку студентського спорту в нових соціоекономічних умовах України [2].

Мотивація студентів на навчальних заняттях з фізичної культури до занять фізичними вправами «...має можливість істотно посилитися, якщо виконання цих вправ буде передбачати підготовку до майбутніх змагань, що виступає суттєвою ознакою студентського спорту». Таким чином важливе місце повинна займати організація змагальної діяльності студентів та, відповідно, цілеспрямована підготовка до неї [59].

Узагальнення наукової та методичної літератури вказують на методологічну основу дослідження інноваційних процесів у фізичному вихованні та спорті студентської молоді, обґрунтування якої слід базувати на діяльнісному, системно- структурному, синергетичному, аксіологічному та особистісному підходах [3].

Можливість займатися фізкультурою з урахуванням спортивних інтересів є потужним мотиваційним чинником, тому в багатьох навчальних закладах використовують ефект спортизації освітньо-навчального процесу для підвищення [].

Таким чином для успішного практичного вирішення проблем підвищення ефективності тренувального процесу та результативності змагальної діяльності, загальному позитивному впливові на здоров'я студентів вищого навчального закладу рядом фахівців пропонується створення спеціальних центрів здоров'я (спортивних клубів) зі штатом кваліфікованих фахівців [14].

Навчання у закладах вищої освіти часто збігається з періодом максимальної спортивної продуктивності студентів, коли вони досягають найкращих результатів у своїх видах спорту. У цей час особлива увага приділяється спеціальній підготовці, змагальній діяльності, а також психологічній і тактичній підготовці.

Соціальна значущість фізичного виховання та спорту підтверджується численними дослідженнями. Встановлено, «...що фізична активність сприяє розвитку таких якостей, як чесність, командна взаємодія та соціальна

відповідальність». Студентський спорт є важливим елементом реформування фізичного виховання, що передбачає його нормативно-правове регулювання.

1.2 Стан розвитку студентського спорту в світі та Україні

Універсіади значно сприяють підвищенню іміджу країни й міста, залученню інвестицій, розвитку туризму та волонтерського руху. Вони стимулюють заняття спортом серед різних соціальних груп і сприяють підвищенню кваліфікації фахівців у галузі фізичної культури.

Міжнародний досвід свідчить про демократичний підхід до фізичного виховання у вищих навчальних закладах багатьох країн. Найчастіше використовується європейська модель, яка дозволяє студентам обирати вид спорту відповідно до власних інтересів.

Здоров'я молоді, їхній фізичний розвиток перебувають у центрі стратегій розвитку фізичного виховання також в провідних країнах Європи, зокрема Австрії, Румунії, Словенії та Великобританії. Як вказують фахівці національні стратегії у цих країнах- «...здебільшого зосереджені на конкретних питаннях: наприклад, модернізації спортивних споруд та обладнання, поліпшення якості та доступності спортивної інфраструктури для студентів та загалом громадськості» [23].

Приклад інноваційного розвитку фізичного виховання та спорту можна спостерігати в університетах Польщі. У 2007 році було створено Центр фізичної культури (UMCS). Було запропоновано публічну рекламу занять на базі Центру фізичної культури. Завдяки маркетинговим зусиллям, підвищенню якості послуг, залученню висококваліфікованих фахівців (тренерів та інструкторів) була реалізована можливість отримання прибутку від діяльності таких Центрів, які своєю чергою стимулювали функціонування секцій студентського спорту університету [21].

Упровадження ринкових відносин в університетах може якісно позначитися на формуванні маркетингових пропозицій у сфері фізичної освіти та спорту, сприяти переходу фінансування студентського спорту від

суто бюджетного до змішаного (залучення госпрозрахункового) [56].

Умови функціонування студентського спорту в Польщі вказали на значно вищий рейтинг цієї сфери, порівняно із вишами України. Так, студент реєструючись на заняття з фізичного виховання та спорту повинен обрати відповідний вид спорту. Для окремих видів спорту присутні квоти щодо наповненості груп, за умови вичерпання якої, студент повинен здійснити інший вибір. Це вказує на конкурентність спортивних секцій та підвищену мотивацію студентського молоді до стану свого здоров'я. [].

Також нашу увагу привернув значний досвід набутий у розвитку студентського спорту в США. Загальновідомо, «...що рівень університетських змагань конкурує з представниками професійного спорту за критеріями відвідуваності, видовищності та, в окремих випадках, економічної ефективності.» [11].

Державна підтримка студентського спорту за кордоном має різні форми, зокрема:

- цільове бюджетне фінансування програм підготовки спортсменів;
- фінансування на регіональному рівні за договорами зі спортивними клубами;

- підтримка місцевих органів влади у будівництві спортивних споруд та організації змагань;

- пряме фінансування університетами і надання пільг студентам-спортсменам;

- змішане фінансування з різних джерел.

В Україні реформи у сфері фізичного виховання передбачають створення спортивних секцій у всіх закладах вищої освіти. У середньому в університетах функціонує 15–17 спортивних секцій, які можуть бути підпорядковані кафедри або існувати як окремі спортивні клуби. У таких секціях займаються студенти, які представляють університети на різних рівнях, від місцевого до всеукраїнського[.]

Спортивні заняття проводяться на тих самих об'єктах, що і уроки фізичної культури, за участі викладачів університету. У деяких випадках університети виділяють додаткові посади для роботи зі спортивними командами, але це залежить від фінансових можливостей закладу.

Для подальшого розвитку студентського спорту необхідна загальнонаціональна структура, яка забезпечуватиме ефективну підтримку. Однак залишаються невирішеними питання соціально-економічних, інституційних та правових механізмів розвитку цієї галузі.

1.3 Актуальні проблеми та перспективи розвитку студентського спорту в Україні

Розбудова національної системи освіти в соціально-економічних умовах України, характерних для ХХІ століття вказує на потребу критичного осмислення досягнутого рівня і зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш актуальних проблем, які гальмують розвиток освітньої галузі, зокрема фізкультурно-спортивної складової [31, с.].

Активізація досліджень з проблематики студентського спорту припадає на завершення ХХ – початок ХХІ століття. Значною мірою це спровоковано зростанням зацікавленості суспільства різними соціальними практиками спорту та окремими видами спорту. Серед основних наукових та методичних праць варто виокремити доробок Степанюк С. І. [12, с.], яка провела дисертаційне дослідження з актуальних питань історико-соціальних аспектів розвитку студентського спортивного руху в Україні. Однак ці дані не враховують масиву інформації, набутої упродовж ХХІ століття. Активізації досліджень зі студентського спорту виявлена також у 2012–2014 роках. За таких умов значна частина наукових досліджень присвячена студентському спорту у різних країнах світу, його значення у формуванні культури особистості молодшої людини, загальним проблемам міжнародного студентського руху тощо [16; 36].

Загальновідомо, що «...перед галуззю фізичної культури і спорту ставляться основні завдання пов'язані із зміцненням здоров'я населення та

підвищення авторитету держави на міжнародній арені.» Перше з них має можливість бути реалізованим через залучення населення до занять фізичною культурою і масовим спортом, друге – здебільшого, через результативність виступів представників країни у спорті вищих досягнень. У зв'язку із цим студентський спорт, який є складовою фізичного виховання молоді, окреслює значні резерви для реалізації вищезазначених завдань.

Студентський спорт як позаурочна форма фізичного виховання, орієнтований на залучення студентів до систематичних занять фізичними вправами і спортом, організацію активного відпочинку, самореалізацію студентської молоді [1]. Він є зв'язковою ланкою між масовим спортом та спортом вищих досягнень. Таким чином, студентський спорт доповнює і збагачує професійну підготовку висококваліфікованих фахівців в умовах вузу для різних галузей суспільної діяльності [15; 25].

Передумовами формування комплексу послідовних та спрямованих кроків щодо розвитку студентського спорту варто розглядати те, що за останній період відбулося значне погіршення здоров'я, фізичного розвитку і фізичної підготовленості населення, знизився рівень залучення підлітків та молоді до систематичних занять фізичною культурою і спортом. Поряд із тим, фахівцями неодноразово вказується на відсутність ефективної переходу від системи дитячо-юнацького спорту до спорту вищих досягнень та водночас посилення суперництва на змаганнях найвищого міжнародного рівня [48].

Для об'єктивного вивчення проблем, що потребують розв'язання для покращення ефективності функціонування та розвитку студентського спорту в сучасних умовах України ми виокремили їх у групи пов'язані із створенням умов для розвитку та оптимального функціонування студентського спорту – соціополітичні; нормативним регулюванням і виконанням права як засобу управління галуззю студентського спорту – нормативно-правові, взаємозв'язками різного рівня і тимчасовими взаєминами між елементами та визначенням порядку й умов функціонування студентського спорту – організаційні, забезпеченням студентського спорту матеріальними засобами

різного характеру – матеріально- технічні, сукупністю обґрунтованих прийомів для перетворення сутності соціального явища студентського спорту – методологічні.

Таким чином, прагнення розробити обґрунтовану та ефективну систему оздоровлення студентської молоді повинно максимально враховувати особливості розвитку фізичного виховання та студентського спорту в сучасних умовах України. Наявна позитивна мотивація студентів до занять руховою активністю паралельно відкриває проблемне поле відносно навчально-тренувального та виховного процесів молоді реалізованих засобами студентського спорту.

Узагальнення результатів ряду наукових досліджень [36] вказали на наявність широкого кола напрямів для подальших досліджень у студентському спорті. Так, Степанюк С. І. за результатами свого дослідження визначила подальші напрями наукових досліджень. Вони в основному пов'язані із місцем та значенням студентського спорту в системі освіти і вихованні молоді; вдосконаленням організаційної структури студентського спортивного руху та співпраці із державними, громадськими та іншими організаціями з питань фізичного виховання студентської молоді; удосконаленням матеріально-технічного, науково-методичного забезпечення підготовки збірних команд України для участі у міжнародних змаганнях.

Виявлене проблемне поле студентського спорту України у XXI столітті зумовлює пошук ефективних шляхів вирішення ситуації, що склалася. Узагальнення значної кількості наукових досліджень присвячених студентському спорту в Україні та закордонного досвіду дало нам підстави визначити такі перспективи [2]:

- Удосконалення законодавчої бази та організаційної структури студентського спорту.
- Розширення джерел фінансування на державному і місцевому рівнях.
- Розробка форм матеріальної підтримки студентів-спортсменів.
- Співпраця з бізнесом для отримання спонсорської підтримки.

- Ведення офіційних спортивних рейтингів університетів.
- Інтеграція студентських ліг і спортивних клубів з професійними клубами.
- Підвищення фізкультурної грамотності студентів.
- Індивідуалізація підходу до оцінки спортивних досягнень студентів та створення системи заохочень.
- Розбудова мережі спортивних клубів з ефективною взаємодією.
- Розробка інформаційного ресурсу для підтримки студентських спортивних організацій.
- Розвиток спорту для студентів з особливими потребами в межах безбар'єрної освіти.

Визначене проблемне поле та виявлені фахівцями перспективні напрями для організаційно-економічної та науково-методологічної діяльності у студентському спорті формують актуальне науково-практичне завдання, пов'язане із становленням та розвитком студентського спорту України в умовах характерних для новітнього періоду розвитку країни, зокрема у ХХІ столітті.

Серед основних завдань сфери фізичної культури і спорту є зміцнення здоров'я населення та підвищення міжнародного авторитету країни. Перше досягається через залучення широких верств населення до фізичної активності, друге – завдяки успішним виступам спортсменів на міжнародній арені. Студентський спорт, як частина фізичного виховання молоді, має значний потенціал для реалізації цих завдань[1].

Цей вид спорту спрямований на систематичні заняття фізичними вправами, організацію активного відпочинку та самореалізацію студентів. Він виступає своєрідним мостом між масовим спортом і спортом вищих досягнень, сприяючи професійному становленню висококваліфікованих фахівців.

Проблеми, які постають перед студентським спортом в Україні, вимагають пошуку ефективних рішень. Аналіз наукових досліджень і закордонного досвіду дозволив виділити наступні перспективи розвитку:

Ці напрями визначають основні вектори науково-практичної діяльності, спрямованої на становлення студентського спорту в Україні у XXI столітті.

Таким чином соціальна значущість фізичного виховання та спорту підкреслюється у різних наукових дослідженнях [12; 34;]. Підтверджено, «...що разом із ефективною фізичною активністю приходить розуміння основних принципів і концепцій життєдіяльності, зокрема знання про правила гри, чесну гру тощо». Невід'ємним результатом системи фізичного виховання та спорту у вищій освіті є соціальний досвід, пов'язаний з особистою діяльністю і колективними зусиллями в багатьох видах спорту. Такі цілі, як особистісний розвиток і соціальна інтеграція – додають важливості включенню студентського спорту, як напряму реформування фізичного виховання у вищій освіті, а також визначають потребу з'ясування нормативно-правового регулювання студентського спорту.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розв'язання актуального науково-практичного завдання, пов'язаного з обґрунтуванням становлення та розвитку студентського спорту в Україні у ХХІ столітті, значною мірою залежить від використання відповідного науково-методологічного апарату. Основою якісної організації дослідження та обґрунтування його наукових результатів є методологія дослідження.

Для досягнення цілей дослідження та вирішення його завдань були застосовані фундаментальні принципи, що враховують гуманістичну цінність спорту, теоретичні основи підготовки спортсменів у закладах вищої освіти, а також управління і контроль спортивної підготовки. Дослідження спирається на закономірності розвитку особистості в умовах фахової освіти, теорію управління багаторічною підготовкою спортсменів, історичні аспекти розвитку студентського спорту та основи наукової методології.

Студентський спорт є складною поліструктурною системою, яка може трактуватися по-різному. У теоретичній частині дослідження розглянуто його внутрішні та зовнішні взаємозв'язки з урахуванням організаційних, економічних і методичних компонентів.

Для розробки, впровадження та обґрунтування основних висновків було використано низку результатів фундаментальних досліджень у галузі фізичної культури та спорту.

2.1 Методи дослідження

Для виконання завдань дослідження були застосовані такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення, соціологічні методи (опитування, аналіз документальних матеріалів), експертне оцінювання та методи математичної статистики.

Теоретичний аналіз і узагальнення даних наукової літератури й Інтернет-джерел дозволив уточнити проблему, визначити об'єкт, предмет, мету та

завдання дослідження. Основними джерелами інформації були офіційні сайти організацій студентського спорту на міжнародному та національному рівнях. Використання методу аналогії дало можливість перенести досвід таких соціальних практик, як олімпійський і неолімпійський спорт, на вивчення студентського спорту. Порівняльно-історичний аналіз дозволив виявити спільне й відмінне у розвитку студентського спорту на різних етапах, визначити основні тенденції та етапи його еволюції.

Соціологічні методи. Анкетування проводилося серед 46 студентів-спортсменів українських закладів вищої освіти. Анкета містила 15 запитань (відкритих, закритих, напіввідкритих і полярних) та дозволила респондентам висловити свої думки щодо організації спортивної діяльності, виявити проблеми та запропонувати шляхи розвитку студентського спорту. Опитування здійснювалося під час змагань різного рівня, включаючи Всесвітню універсіаду 2015 року та Всеукраїнську універсіаду.

Аналіз документальних матеріалів забезпечив визначення нормативного забезпечення студентського спорту. Досліджувалися закони України («Про фізичну культуру і спорт», «Про освіту»), укази Президента, накази Міністерства освіти і науки, статuti спортивних клубів університетів, а також установчі документи національних спортивних федерацій.

Методи математичної статистики. Обробка результатів здійснювалася за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel та інших інструментів. Використовувалися середнє арифметичне, середнє квадратичне відхилення, t-критерій Стюдента, коефіцієнт кореляції Спірмена, коефіцієнт конкордації та критерій Манна-Уїтні. Це дозволило об'єктивно оцінити кількісні показники розвитку студентського спорту та підтвердити статистичну значущість отриманих даних.

2.2 Організація дослідження

Дослідження проводилося у три етапи, кожен з яких мав свої завдання та методи реалізації.

Перший етап (листопад 2023 – лютий 2024 року) передбачав аналіз наукової та методичної літератури для визначення проблем і особливостей становлення студентського спорту в Україні та світі. Було вивчено нормативно-правову базу, досліджено організаційно-методичні аспекти студентського спорту в системі вищої освіти України.

Другий етап (березень 2024 – травень 2024 року) включав деталізацію теми, об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Розроблено алгоритм соціологічного дослідження, проаналізовано нормативно-правові документи, обґрунтовано організаційно-методичну діяльність спортивних клубів. Було проведено опитування серед 46 студентів-спортсменів, а також експертне опитування фахівців з фізичного виховання та спорту. До експертів увійшли доктори та кандидати наук, заслужені тренери й працівники освіти, представники керівних структур студентського спорту зі стажем роботи в середньому $23,85 \pm 4,39$ років.

Третій етап (червень – вересень 2024 року) передбачав узагальнення емпіричних даних, уточнення структури системи підготовки студентів-спортсменів, аналіз тенденцій розвитку студентського спорту з урахуванням соціально-економічних умов України. Завершувалося формування тексту роботи, удосконалювалися ілюстративні матеріали, формулювалися висновки.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ УКРАЇНИ В ХХІ СТОЛІТТІ

3.1 Динаміка показників масового студентського спорту України

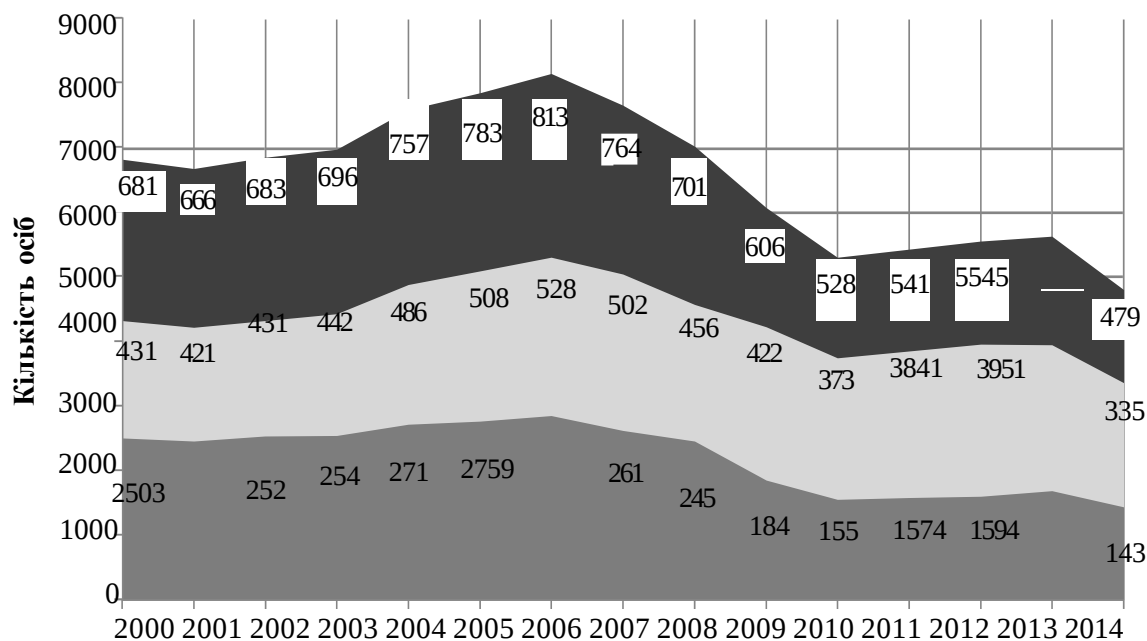
Студентський спорт України тісно пов'язаний із процесом становлення державності. Період з 1991 до 2015 років демонструє кілька етапів розвитку, що відображаються на різних сферах діяльності. Студентський спорт, як складова суспільного спорту, підтримує міжнародний авторитет країни. Однак цей напрям досліджень залишається недостатньо вивченим, що обґрунтовує необхідність цілісного аналізу періоду 2000–2015 років.

Аналіз фізкультурно-спортивної діяльності у закладах вищої освіти України дозволяє оцінити рівень залучення молоді до спорту. Багато фахівців вважають цю діяльність резервом для досягнення вищих спортивних результатів і збереження спортивної майстерності. Проте при аналізі офіційних документів виникла проблема нестандартності статистичної інформації. Тому аналіз охоплював показники, спільні для всіх років періоду 2000–2014.

Одним із ключових параметрів було кадрове забезпечення: працівники та керівники структурних підрозділів, які відповідають за фізкультурно-оздоровчу діяльність студентів. Модель системи підготовки спортсменів, запропонована В. С. Келлером та В. М. Платоновим, включає персоніфіковану та процесну підсистеми, де ключовими фігурами є тренер і спортсмен [88]. У студентському спорті викладач виступає основним реалізатором навчально-тренувального процесу, що враховано в процесній підсистемі (рис. 3.1).

На початок аналізованого періоду (2000 рік) кількість фахівців становила 6813 осіб. З них 36,74% працювали в ЗВО I-II рівнів акредитації, а 63,26% – у ЗВО III-IV рівнів акредитації.

Рис. 3.1. Динаміка кількості фахівців структурних підрозділів фізичної культури і спорту у ЗВО України (2000-2014 рр.)

До 2006 року спостерігалось поступове зростання кількості фахівців, які забезпечували фізкультурно-спортивну діяльність у ЗВО, з 6660 осіб у 2001 році до 8130 у 2006 році, що становить приріст на 19,4%. Серед ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість фахівців зросла з 4310 у 2000 році до 5289 у 2006 році, що відповідає приросту на 25,6%. У ЗВО I-II рівнів акредитації зростання було менш вираженим: з 2450 осіб у 2001 році до 2841 у 2006 році, що становить 15,9%.

З 2010 року до 2013 року показники залишалися відносно стабільними, з незначними тенденціями до зростання. Проте у 2014 році, на тлі соціально-економічних та політичних проблем, відбулося значне скорочення кадрового складу. Загальна кількість фахівців зменшилася до 4791 осіб, що на 14,7% менше порівняно з 2013 роком і на 41,1% менше від найвищого показника періоду.

У ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість фахівців скоротилася до 3357 осіб у 2014 році, що на 14,8% менше ніж у 2013 році та на 36,5% менше від максимуму. У ЗВО I-II рівнів акредитації у 2014 році працювало 1434 фахівці, що на 14,5% менше порівняно з 2013 роком і на 49,5% менше від максимального показника.

Протягом аналізованого періоду кадрове забезпечення студентського спорту характеризувалося високим рівнем спеціалізації. Від 93,35% до 97,88% фахівців мали спеціальну освіту, за винятком кризового 2008 року, коли цей показник становив лише 87,35%. Серед фахівців, більшість мала вищу освіту, що підтверджує високий рівень професійної підготовки.

Науково-методичне забезпечення студентського спорту поступово розширювалося, охоплюючи різні аспекти підготовки студентських команд і окремих спортсменів у таких видах спорту, як волейбол, баскетбол, настільний теніс тощо. Це свідчить про достатню кількість наукових робіт, присвячених вдосконаленню підготовки студентів-спортсменів.

Матеріально-технічне забезпечення студентського спорту України

Матеріально-технічне забезпечення є ключовим фактором якісної реалізації завдань студентського спорту. Його динаміка упродовж досліджуваного періоду характеризується стандартизованим підходом до обліку показників.

Для аналізу було обрано такі показники: кількість стадіонів (місткістю понад 1500 місць), спортивних майданчиків, тенісних кортів, футбольних полів, лижних баз, стрілецьких тирів, плавальних басейнів, майданчиків із тренажерами та інших приміщень для фізкультурно-спортивної діяльності (рис. 3.2).

На початку 2000-х років кількість стадіонів у ЗВО становила 52-53 об'єкти, з яких 33 знаходилися в ЗВО III-IV рівнів акредитації, а 19-20 – в ЗВО I-II рівнів. Пік спостерігався у 2002 році, коли на балансі ЗВО перебувало 97 стадіонів. Це зростання, ймовірно, зумовлене зміною вимог до спортивних споруд.

З 2003 по 2006 рік спостерігався стабільний рівень із 65-68 стадіонами. Співвідношення між ЗВО III-IV та I-II рівнів акредитації залишалося відносно сталим: 34,8–33,3% і 65,2–66,7% відповідно.

Наступний період (2006–2010 рр.) відзначився значним скороченням кількості стадіонів – з 66 до 27 об'єктів (на 59,1%). У ЗВО III-IV рівнів

акредитації кількість стадіонів зменшилася на 47,7%, а в ЗВО I-II рівнів – на 81,8%. Це свідчить про критичний стан матеріально-технічного забезпечення, спричинений недостатньою фінансовою підтримкою та проблемами в утриманні інфраструктури.

Такі результати вказують на необхідність посилення фінансування та підвищення ефективності управління матеріально-технічними ресурсами студентського спорту в Україні.

Аналіз матеріально-технічного забезпечення спортивних об'єктів у ЗВО України

Останній період, охоплений дослідженням (2010–2014 роки), відзначається стабілізацією кількості стадіонів місткістю понад 1500 осіб. Загальна їх кількість у цей час варіюється від 27 до 30 об'єктів. З них 13,3–16,6% належать до ЗВО I-II рівнів акредитації, а 83,3–86,6% – до ЗВО III-IV рівнів акредитації.

Крім стадіонів, ЗВО експлуатують інші спортивні об'єкти, такі як спортивні майданчики, зали площею понад 162 м², тенісні корти, футбольні поля, лижні бази, стрілецькі тири, майданчики з тренажерами та приміщення для фізкультурно-спортивної роботи.

Динаміка кількості спортивних об'єктів

Загальна кількість спортивних майданчиків у ЗВО України зросла з 1243 у 2000 році до 1583 у 2006 році (+27,35%). Після цього спостерігалось зниження до 1141 у 2010 році (–27,92%) з подальшою стабілізацією на рівні 1113–1230 до 2014 року.

Для ЗВО I-II рівнів акредитації кількість майданчиків скоротилася на 35,12% з 2000 по 2014 рік та на 44,40% порівняно з максимумом 2006 року. У той же час у ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість майданчиків зросла на 20,76% (з 500 у 2000 році до 631 у 2014 році), хоча порівняно з 2006 роком показник зменшився на 11,87%.

Висновки щодо забезпечення спортивними об'єктами

Матеріально-технічна база залишається критичним фактором розвитку студентського спорту. Зменшення кількості спортивних об'єктів, особливо у ЗВО I-II рівнів акредитації, свідчить про потребу в посиленні фінансування та модернізації спортивної інфраструктури. Разом з тим, стабільний рівень і навіть приріст окремих категорій об'єктів у ЗВО III-IV рівнів акредитації демонструє певний потенціал для підтримки і розвитку студентського спорту на високому рівні.

При аналізі спортивних майданчиків між ЗВО I-II та III-IV рівнів акредитації спостерігалася тенденція до зменшення частки об'єктів у ЗВО I-II рівнів. У 2000 році цей показник становив 59,77%, а до 2014 року знизився до 43,31%. Найбільше зниження відбулося у 2002 та 2010 роках, коли відсоток скоротився на 4,67% та 6,99% відповідно до попереднього року.

Загалом, кількість спортивних майданчиків у ЗВО України зменшилася, що підкреслює необхідність відновлення фінансування для підтримки цих об'єктів. У ЗВО III-IV рівнів акредитації, навпаки, кількість майданчиків зросла на 20,76% між 2000 та 2014 роками, що свідчить про зусилля адміністрацій у забезпеченні матеріально-технічної бази, незважаючи на кризові періоди.

Спортивні зали загальною площею понад 162 м²

Кількість таких залів у ЗВО України демонструвала незначне зростання з 2000 по 2008 рік (1019–1197 об'єктів). Однак після 2008 року відбулися два різкі спади. До 2010 року кількість залів зменшилася на 27,64% (747 об'єктів), а до 2014 року — ще на 21,46% (до 633 об'єктів). Загалом, за весь аналізований період з 2000 по 2014 рік кількість спортивних залів зменшилася на 41,28%.

Динаміка у ЗВО I-II рівнів акредитації

Для ЗВО I-II рівнів акредитації характерні два часові відрізки:

2000–2009 роки: 533–623 об'єкти;

2009–2013 роки: 351–377 об'єктів.

У 2014 році спостерігалася зменшення ще на 25,73% порівняно з 2013 роком (280 об'єктів), що, ймовірно, визначає початок нового періоду з найнижчими показниками.

Динаміка у ЗВО III-IV рівнів акредитації

Кількість спортивних залів у цих ЗВО поступово зростала з 486 у 2000 році до 574 у 2006 році. Починаючи з 2007 року, показники почали знижуватися, досягнувши 353 об'єктів у 2014 році. Основні спади спостерігалися у 2007, 2010 та 2014 роках з відповідними зниженнями на 14,81%, 16,27% та 17,71% порівняно з попередніми роками.

Загальне скорочення кількості спортивних залів та майданчиків підкреслює важливість стабільного фінансування та підтримки матеріально-технічної бази студентського спорту, особливо в умовах кризових періодів.

Отримані результати свідчать, що зменшення кількості спортивних залів у кризовий 2010 рік зумовлено передусім виведенням таких об'єктів з власності ЗВО I-II рівня акредитації. Це пов'язано з меншою конкурентоспроможністю та обмеженими фінансовими ресурсами таких закладів. Економічна криза та соціокультурні зміни підвищили мотивацію абітурієнтів вступати до ЗВО III-IV рівня акредитації, що зменшило можливості утримання масштабних спортивних споруд у менших закладах.

Аналіз групи «інші приміщення для фізкультурно-спортивної роботи» також показав регресивну динаміку в ЗВО I-II рівнів акредитації: з 583 об'єктів у 2000 році до 376 у 2014 році. Відсоткове співвідношення цієї групи між ЗВО I-II та III-IV рівнів акредитації змінилося: у 2000 році 53,24% належало ЗВО I-II рівнів, а в 2014 році – лише 41,27%. Найвищий показник для ЗВО I-II рівнів спостерігався у 2005 році (57,69%), тоді як для ЗВО III-IV рівнів – у 2012 році (59,78%).

Найвищі показники кількості спортивних майданчиків та залів (понад 162 м²) припадали на 2006 рік. Для групи «інші приміщення» найвищий загальний показник зафіксовано у 2005 році (1711 об'єктів), зокрема для ЗВО I-II рівнів акредитації – 987 об'єктів, для ЗВО III-IV рівнів – 761 об'єкт у 2007 році.

Динаміка інших типів спортивних об'єктів (табл. 3.2) також демонструє значне скорочення. Наприклад, кількість тенісних кортів у ЗВО I-II рівнів зменшилася з 20 (2000 р.) до 10 (2014 р.), у ЗВО III-IV рівнів – з 66 до 56.

Подібна тенденція простежується для футбольних полів, лижних баз, стрілецьких тирів і майданчиків із тренажерами.

Найнижчі показники для більшості спортивних споруд спостерігалися у 2014 році для ЗВО I-II рівнів акредитації, а для ЗВО III-IV рівнів – у 2000 році. Аналіз функціональної приналежності спортивних об'єктів (тенісні корти, футбольні поля, лижні бази, тири, тренажерні майданчики) відображає сучасні потреби молоді в ЗВО різного рівня акредитації (табл. 3.2).

Упродовж XXI століття спостерігалася загальна тенденція до домінування ЗВО III-IV рівнів акредитації в матеріально-технічному забезпеченні. У 2002 році співвідношення становило 25,00/75,00%, а в 2009 році – 14,56/85,44% на користь ЗВО III-IV рівнів.

Заняття тенісом у ЗВО I-II рівнів акредитації ускладнені через економічну недоцільність, тоді як ЗВО III-IV рівнів підтримували інфраструктуру з відносно мінімальним скороченням кортів у період 2000-2014 років.

Щодо футбольних полів, загальна кількість таких об'єктів зменшилася з 194 (2000 р.) до 118 (2014 р.), що становить скорочення на 39,17%. До 2006 року спостерігалось зростання на 23,71%, але в подальшому кількість різко зменшувалася, досягнувши мінімуму у 2010 році – 112 об'єктів.

У ЗВО I-II рівнів акредитації кількість футбольних полів скоротилася на 54,24% (64 об'єкти) з 2000 по 2014 роки. Хоча між 2001 та 2006 роками спостерігалось тимчасове зростання на 5,08%, ці показники швидко знижувалися, досягнувши мінімуму у 2008 році (63 об'єкти).

У ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість футбольних полів зменшилася на 15,79% (з 76 до 64 об'єктів). Найвищий показник зафіксовано у 2004 році (117 об'єктів), а найнижчий – у 2010 році (53 об'єкти), що становить скорочення на 54,70%.

Аналіз даних для ЗВО III-IV рівнів акредитації показав, що зниження кількості лижних баз, хоч і менш суттєве, ніж у ЗВО I-II рівнів, все ж склало 75,86% (з 29 об'єктів у 2000 році до 7 у 2014 році). Ці бази переважно збереглися у регіонах з традиційно розвиненими зимовими видами спорту,

таких як Львівська, Тернопільська, Сумська та Чернігівська області. Найбільший спад відбувся у 2010 році, коли кількість лижних баз зменшилася з 15 до 6.

У відсотковому співвідношенні, до 2005 року спостерігався паритет між ЗВО I-II та III-IV рівнів акредитації. Проте з 2006 року лижні бази в ЗВО III-IV рівнів почали домінувати, з часткою 61,90–81,82%. Це свідчить про необхідність корекції національної політики у підтримці зимових видів спорту.

Щодо стрілецьких тирів, їхня загальна кількість у ЗВО України зменшилася на 69,07% (з 375 у 2000 р. до 116 у 2014 р.). Відсутність періодів стабілізації свідчить про систематичне скорочення. Найбільші спади відбулися у 2007-2009 рр., коли кількість тирів зменшилася на 55,49% (197 об'єктів).

У ЗВО I-II рівнів акредитації кількість стрілецьких тирів зменшилася з 285 до 86 об'єктів (–69,82%). Найвищі втрати були зафіксовані у 2007-2009 рр., коли кількість об'єктів зменшилася на 135. У ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість тирів скоротилася на 66,67% (з 90 до 30), з різким падінням у 2007 році до 56 об'єктів.

У підсумку, ЗВО I-II рівнів акредитації утримували більшість стрілецьких тирів, з часткою від 71,83% до 78,04% упродовж аналізованого періоду, що вказує на їхній пріоритет у забезпеченні військово-прикладної підготовки.

На думку багатьох фахівців, традиційна форма фізичного виховання потребує серйозного вдосконалення. Самостійні заняття спортом, зокрема на майданчиках із тренажерами, розглядаються як перспективний напрям для підвищення фізичної активності студентів. Такі майданчики менш травмонебезпечні та не вимагають постійного контролю з боку тренера, що робить їх популярними серед студентської молоді.

Аналіз даних показав, що кількість майданчиків із тренажерами в ЗВО України зменшилася з 415 у 2000 році до 218 у 2014 році, що становить спад на 47,47%. Проте в період 2000–2006 рр. спостерігалось зростання цього показника до 502 об'єктів (+20,96%). Зниження почалося у 2007–2010 рр., коли кількість майданчиків зменшилася на 211 об'єктів.

У ЗВО I-II рівнів акредитації спостерігалася значна диспропорція. До 2006 року кількість майданчиків зросла з 264 до 286, але після цього почалося різке зниження. У 2014 році їх залишилося лише 93, що на 64,39% менше від вихідного рівня та на 67,13% менше від максимуму в 2006 році.

У ЗВО III-IV рівнів акредитації ситуація була дещо кращою. Загальне зменшення за весь період становило лише 17,88% (з 151 до 124 об'єктів). Незважаючи на спад у кризовий період 2011 року, заклади цієї групи змогли частково відновити кількість майданчиків, що свідчить про намагання повернути популярність самостійним заняттям спортом. У 2014 році кількість майданчиків зросла на 14 об'єктів (+12,73%) порівняно з кризовим 2011 роком.

Ці дані свідчать про необхідність посилення підтримки матеріально-технічної бази ЗВО, особливо щодо майданчиків із тренажерами, які мають важливе значення для самостійного фізичного розвитку студентів.

Зростання популярності нових видів спорту та форм рухової активності серед студентів, а також відносно невисокі витрати на облаштування й обслуговування тренажерних майданчиків, сприяли їхньому відновленню в ЗВО III-IV рівнів акредитації.

Аналіз часток ЗВО I-II та III-IV рівнів у загальній кількості тренажерних майданчиків показав, що з 2000 по 2008 рр. перевагу мали ЗВО I-II рівнів акредитації. Їх частка коливалася від 63,61% у 2000 році до 51,19% у 2008 році, демонструючи негативну динаміку.

Починаючи з 2009 року, перевага перейшла до ЗВО III-IV рівнів акредитації. Їх частка поступово зростала, досягнувши максимуму в 2014 році – 56,88%. Це свідчить про адаптацію цих закладів до нових умов і їх активну роль у забезпеченні студентів сучасною спортивною інфраструктурою.

Аналіз сучасних документів показав, що плавальні басейни залишаються важливими об'єктами у структурі фізкультурно-спортивної діяльності ЗВО різного рівня акредитації. Їх облік ведеться відповідними організаційними підрозділами галузі фізичної культури та спорту.

Згідно з даними (рис. 3.3), кількість плавальних басейнів у ЗВО України з 2000 по 2014 рр. демонструє загальну тенденцію до зменшення. У ЗВО I-II рівнів акредитації цей спад є більш вираженим порівняно із ЗВО III-IV рівнів. Незважаючи на зниження кількості об'єктів, плавальні басейни залишаються важливим елементом спортивної інфраструктури, необхідним для підтримання здоров'я та фізичного розвитку студентської молоді.

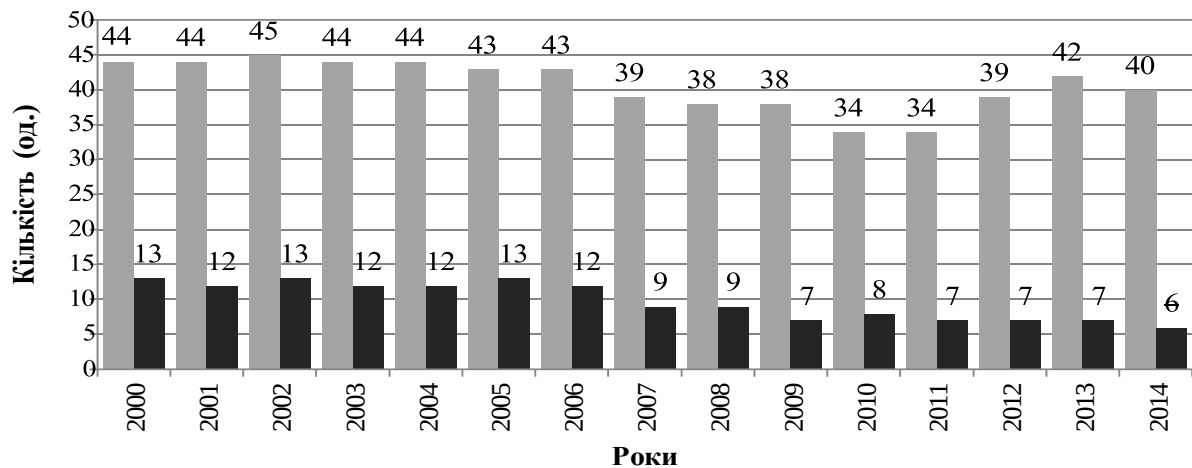

Рис. 3.3. Динаміка кількості плавальних басейнів вищих навчальних закладів України (2000-2014 рр):
 ■ III-IV рівень акредитації ■ I-II рівень акредитації

Загальна кількість плавальних басейнів у ЗВО України зменшилася на 19,30% (на 11 об'єктів) з 2000 по 2014 рр. Основною причиною стало припинення роботи 7 із 13 басейнів у ЗВО I-II рівнів акредитації. У цій групі закладів протягом усього аналізованого періоду спостерігалася регресія, особливо в 2007–2009 рр., коли було втрачено 5 об'єктів. У підсумку залишилося лише 6 басейнів на всю країну, жоден із них не відповідає стандарту 50 м.

У ЗВО III-IV рівнів акредитації ситуація була стабільнішою: кількість басейнів зменшилася лише на 9,09% (з 44 до 40). Це свідчить про їхню затребуваність серед студентів і населення, а також про ефективну маркетингову політику ЗВО. Співвідношення часток плавальних басейнів змістилося на користь ЗВО III-IV рівнів: з 77,19% у 2000 р. до 86,96% у 2014 р.

Попри зниження кількості спортивних об'єктів, зафіксовано поступове зростання кількості студентів, залучених до фізкультурно-спортивної роботи в ЗВО III-IV рівнів акредитації. У 2000 р. цей показник складав 548 тис. осіб, а в 2003 р. зріс до 608 тис. Стрибкоподібні збільшення відбулися в 2004–2005 рр., коли кількість залучених студентів зросла на 14,32% і 6,32% відповідно. Починаючи з 2005 року, спостерігається поступовий спад.

Спад кількості студентів, залучених до фізкультурно-спортивної роботи, тривав до 2014 року, коли їхня кількість скоротилася до 350030 осіб. Це на 36,07% (197496 осіб) менше порівняно з початковими даними 2000 року та на 52,61% (388616 осіб) менше від максимальних показників 2005 року. Ця тенденція свідчить про зниження інтересу студентів до фізичної активності або про недостатню підтримку та розвиток спортивної інфраструктури в ЗВО.

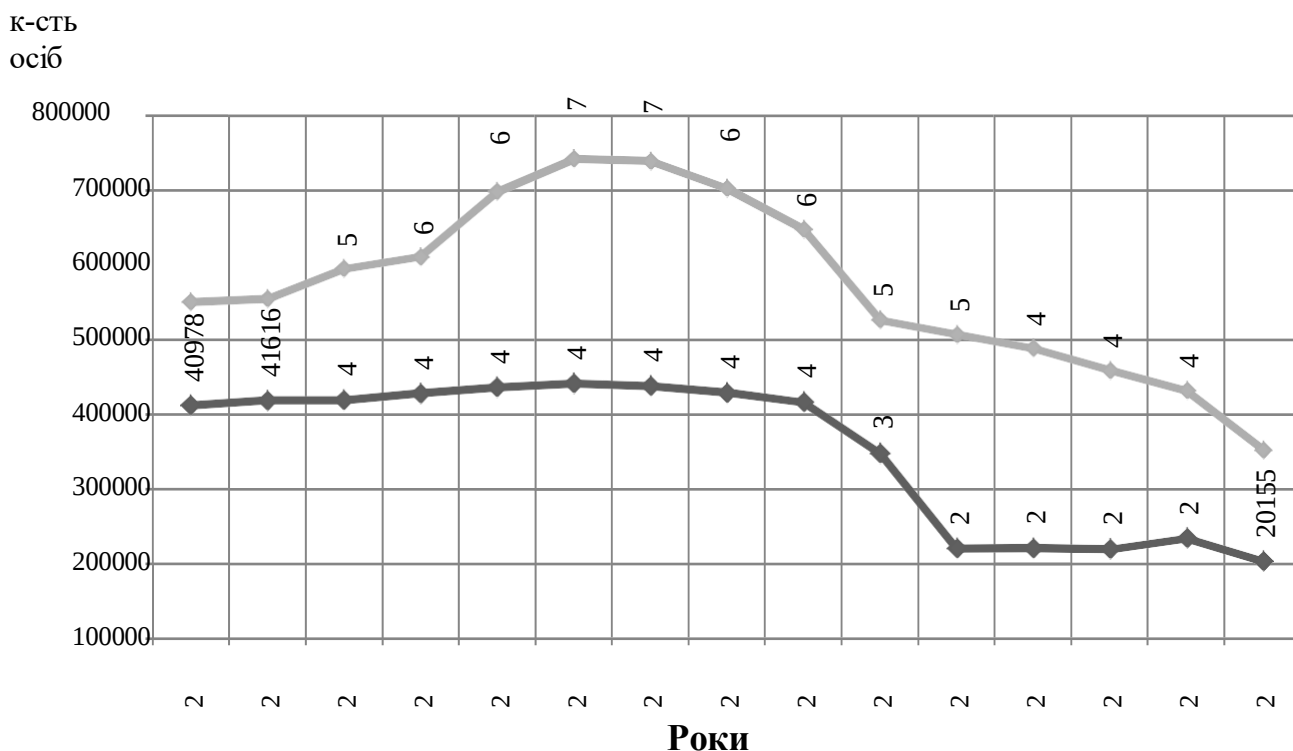

Рис. 3.4. Динаміка кількості осіб залучених до фізкультурно-спортивної діяльності у вищих навчальних закладах України (2000-2014 рр):

◆ I-II рівень акредитації ◆ III-IV рівень акредитації

Аналіз показників кількості студентів ЗВО I-II рівнів акредитації, залучених до фізкультурно-спортивної роботи, демонструє відмінну динаміку порівняно з ЗВО III-IV рівнів. У період 2000–2008 рр. спостерігалася відносна стабільність із показниками в межах 409784–438766 осіб. Проте в 2009 році

кількість студентів знизилася до 345611 осіб (–16,55%), а в 2010 році – до 218578 осіб (–36,76% порівняно з попереднім роком). У період 2011–2014 рр. спостерігалася стабілізація на рівні 201558–232307 осіб.

У ЗВО III-IV рівнів акредитації кількість студентів, залучених до фізкультурно-спортивної роботи, залишалася значно вищою упродовж усього аналізованого періоду. На початку 2000-х років перевага над ЗВО I-II рівнів становила 32,64–33,61%. У 2004 році цей показник зріс до 60,24% завдяки збільшенню кількості студентів саме в ЗВО III-IV рівнів. Хоча в 2005–2009 рр. перевага знизилася до 51,52%, це було викликано скороченням кількості студентів у обох групах закладів.

Зменшення загального фінансування вищої освіти, наслідки світової економічної кризи та зміна державної політики негативно вплинули на кількість студентів у ЗВО III-IV рівнів. У 2014 році перевага в кількості студентів у цих закладах досягла 73,66% (148472 особи).

Для більш детального аналізу національних тенденцій запропоновано дослідити показники кількості студентів, залучених до фізкультурно-спортивної роботи, в окремих областях, враховуючи поділ адміністративно-територіальних одиниць за чисельністю населення.

Середня частка студентів, залучених до фізкультурно-спортивної роботи, складала 63,70% від загальної кількості студентів України. Проте кількісні показники не були стабільними протягом усього періоду. Відзначено стійке зростання до 2013 року: з 59,88% у 2004 році до 67,11% у 2013 році, що свідчить про позитивні тенденції та потенціал для подальшого розвитку. Однак соціально-політичні зміни, які розпочалися наприкінці 2013 року, уповільнили цей прогрес.

Таблиця 3.3 – Динаміка співвідношення кількості студентської молоді, залученої до фізкультурно-спортивної діяльності, за різними групами структурно-адміністративних одиниць території України, %

Роки	1 група	2 група	3 група
2000	58,17	23,60	18,24

Роки	1 група	2 група	3 група
2001	65,52	18,43	15,59
2002	63,87	19,54	16,59
2003	62,60	19,85	17,55
2004	59,88	22,21	17,91
2005	64,49	20,95	14,56
2006	64,02	20,38	15,61
2007	60,58	18,89	20,52
2008	65,39	19,82	14,79
2009	65,34	18,20	16,46
2010	65,30	17,62	17,08
2011	65,98	17,85	16,17
2012	66,10	18,09	15,81
2013	67,11	17,23	15,66
2014	61,23	20,75	18,02
Середнє	63,70±2,14	19,56±1,42	16,70±1,21

Примітка: 1, 2, 3 – наявність достовірних відмінностей ($p \leq 0,05$) між показниками відповідних груп.

Для другої групи регіонів України відзначено кілька років із помірним зростанням частки студентів, які беруть участь у фізкультурно-спортивній роботі, зокрема 2000 і 2004 роки з відповідними показниками 23,60% та 22,21%. Середнє значення цього періоду склало 19,56% від загальної кількості залучених студентів. Третя група регіонів продемонструвала лише одне суттєве зростання частки студентів у 2007 році — 20,52%, тоді як середній показник за період 2000–2014 років становив 16,70%.

Максимальний рівень залучення студентів у першій групі був зафіксований у 2013 році (67,11%), найнижчий — у 2000 році (58,17%). У другій групі цей показник досяг свого максимуму в 2000 році (23,60%), а мінімуму — в 2013 році (17,23%). Для третьої групи максимальне значення зафіксовано у 2007 році (20,52%), найменше — у 2001 році (15,59%).

Для оцінки розвитку студентського спорту України також було проаналізовано кількість і частку студентів, залучених до занять різними видами спорту (табл. 3.4). Однак достовірні дані за цим показником стали доступними лише з 2009 року, що свідчить про його важливість як

організаційного інструменту для подальшого розвитку студентського спорту в XXI столітті.

Таблиця 3.4 – Динаміка кількості видів спорту, з яких проводиться навчально-тренувальний процес у вищих навчальних закладах України

Групи видів спорту	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	*	**	*	**	*	**
Літні олімпійські види спорту	41	21	41	37	41	35
Зимові олімпійські види спорту	13	1	13	6	13	6
Види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор	42	13	59	31	59	33
Спортивно-технічні і прикладні види спорту	15	2	24	6	24	4
Види спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку	35	1	46	7	46	8
Усього:	146	38	183	87	183	86

Примітки:

- – загальна кількість видів спорту;
- ** – кількість видів спорту, з яких проводилися навчально-тренувальні заняття.

Відповідно до принципів Єдиної спортивної класифікації та загальноприйнятих наукових підходів, в Україні прийнято поділяти види спорту на літні та зимові олімпійські, види спорту поза програмою Олімпійських ігор, спортивно-технічні та прикладні види, а також види спорту для осіб з особливими потребами. У період 2009–2014 років список видів спорту, доступних у ЗВО, зазнав значних змін. Для літніх та зимових олімпійських видів спорту кількість залишалася відносно стабільною: 41–39 та 13–14 відповідно.

Інші групи видів спорту демонстрували суттєве зростання. Наприклад, кількість видів спорту поза програмою Олімпійських ігор зросла з 42 у 2009 році до 110 у 2014-му. Подібна тенденція спостерігалася і для видів спорту для осіб з особливими потребами: з 35 до 50 за той же період. Загальна кількість видів спорту, що пропонувалися студентам, збільшилася з 146 у 2009 році до 213 у 2014-му, що свідчить про 45,89% зростання.

Аналізуючи реальну кількість видів спорту, з яких проводилися систематичні навчально-тренувальні заняття, можна зазначити трикратне

зростання: з 38 у 2009 році до 133 у 2014-му. Особливо різке збільшення зафіксовано у 2010 році — до 87 видів спорту, що становило приріст у 200%. У наступні роки показники продовжували зростати, досягаючи 133 видів спорту у 2014 році.

Реалізаційний потенціал студентського спорту, що відображає співвідношення між загальною кількістю доступних видів спорту та тими, з яких проводилися заняття, поступово збільшувався. У 2009 році цей показник складав лише 26,03%. У наступні роки він стабільно зростав, досягнувши 62,44% у 2014 році. Цей приріст свідчить про ефективне впровадження більшої кількості видів спорту у навчально-тренувальний процес.

Для студентського спорту характерні тенденції, що притаманні спорту вищих досягнень, зокрема олімпійському. ЗВО України роблять акцент на розвитку літніх олімпійських видів спорту, які часто входять до програми Всесвітніх універсіад. Це дозволяє навчальним закладам представляти себе на міжнародних змаганнях у двох напрямках: олімпійському та студентському. Такий підхід сприяє комплексному вирішенню завдань престижу, але не повністю відповідає широкій соціальній ролі студентського спорту. Це створює передумови для перегляду його значення та адаптації до сучасних соціально-економічних умов України в XXI столітті.

Дослідження резервного студентського спорту, як складової частини масового студентського спорту, акцентує увагу на необхідності забезпечення перехідності студентів-спортсменів до більш високого рівня змагальності. Одним із ключових елементів цього процесу є організація змагань на національному рівні, таких як Всеукраїнські універсіади. Ці змагання об'єднують освітні та спортивні завдання, зберігаючи при цьому навчально-виховний характер фізичного виховання у ЗВО. Основні принципи організації універсіад включають пріоритет освітньої мети, створення умов для широкого вибору видів фізичної активності, індивідуальний підхід до студентів, а також баланс між державним управлінням і студентським самоврядуванням.

Згідно з нашим дослідженням, аналіз проведення Всеукраїнських універсіад починаючи з 1999 року дозволяє оцінити динаміку розвитку резервного студентського спорту в Україні. Універсіади проводяться раз на два роки, забезпечуючи відбір студентів-спортсменів для участі у Всесвітніх універсіадах. Як видно з таблиці, упродовж періоду 1999–2015 років спостерігаються значні коливання за кількістю видів спорту, учасників та залучених ЗВО.

Кількість видів спорту, представлених на універсіадах, зросла з 19 у 1999 році до максимуму в 40 видів у 2005 та 2007 роках, а потім знизилася до 22 у 2015 році. Щодо кількості учасників, спостерігалася тенденція до зростання з понад 2500 осіб у 1999 році до понад 7313 у 2005 році, з подальшим зменшенням до понад 4000 у 2015 році. Кількість ЗВО-учасників також демонструє зростання до 212 закладів у 2007 році, після чого відбулося зниження до 128 у 2015 році.

Такі коливання можуть свідчити як про зміни в державній підтримці студентського спорту, так і про вплив соціально-економічних умов на розвиток фізкультурно-спортивної діяльності у ЗВО.

3.2 Аналіз резервного студентського спорту (на прикладі Всеукраїнських універсіад)

Упродовж досліджуваного періоду з 1999 по 2015 роки відбулося дев'ять Всеукраїнських універсіад, які слугують важливим етапом у підготовці студентів-спортсменів до участі в міжнародних змаганнях. Основні показники змагань, такі як кількість видів спорту, учасників та ЗВО-учасників, відображають динаміку розвитку резервного студентського спорту.

Кількість видів спорту, представлених у програмі універсіад, варіювалася. У 1999 році їх було 19, у 2003–2007 роках кількість збільшилася до 40, а в 2015 році зменшилася до 22. Зміни у кількості видів спорту значною мірою залежали від економічних та політичних чинників. Найбільше скорочення відбулося у 2009 році, коли у програмі залишилося лише 12 видів спорту.

Щодо складу видів спорту, змагання включали як олімпійські, так і неолімпійські дисципліни. У 2003 році співвідношення олімпійських до неолімпійських видів спорту становило 82,86% до 17,14%. Проте в кризові періоди (2009, 2015 роки) у програмі залишалися лише олімпійські види спорту.

Програми універсіад 2005 та 2007 років були найширшими, включаючи навіть футзал. У періоди скорочення, такі як 2009 рік, змагання обмежувалися лише основними олімпійськими видами. У 2015 році неолімпійські види спорту взагалі не були представлені.

Аналіз динаміки показників універсіад показує, що їхній склад і структура тісно пов'язані з соціально-економічною ситуацією в країні. Для підвищення популярності студентського спорту доцільно переглянути принципи формування програми, зокрема передбачити частки для неолімпійських видів спорту, зимових дисциплін та спорту для осіб з інвалідністю.

Аналіз даних щодо учасників Всеукраїнських універсіад проводився у двох напрямках: визначення загальної кількості ЗВО, що брали участь, та кількості студентів, які брали участь у фінальних частинах змагань.

Протягом аналізованого періоду спостерігалися значні коливання кількості ЗВО-учасників. У 1999 році в універсіаді брали участь 143 заклади, тоді як у 2001 році цей показник зріс до 198, що становить приріст на 38,46%. До 2007 року кількість ЗВО продовжувала зростати, досягнувши піку в 212 закладів. Проте після економічної кризи 2007–2008 років кількість учасників суттєво скоротилася: у 2009 році зафіксовано лише 116 ЗВО (зниження на 45,28%). У 2011 році спостерігався тимчасовий підйом до 192 ЗВО, але до 2015 року кількість знову впала до 128 закладів.

Ці коливання відбувалися на тлі стабільної загальної кількості ЗВО в Україні (800–900 закладів різного рівня акредитації). Частка ЗВО, що брали участь у Всеукраїнських універсіадах, не перевищувала 25%, що свідчить про низьку залученість і потребує додаткових заходів для підвищення участі.

ЗВО розподілялися за кількістю студентів на чотири категорії:

3 категорія – понад 10,000 студентів

4 категорія – 5,000–10,000 студентів

5 категорія – 2,000–5,000 студентів

6 категорія – до 2,000 студентів

Окрім цього, окремо виділялися:

1 категорія – університети, академії, інститути фізичної культури

2 категорія – педагогічні ЗВО з факультетами фізичного виховання.

Протягом усього періоду кількість ЗВО першої категорії залишалася стабільною (5 закладів), що пояснюється їхньою цільовою спрямованістю на підготовку фахівців у сфері фізичної культури та спорту.

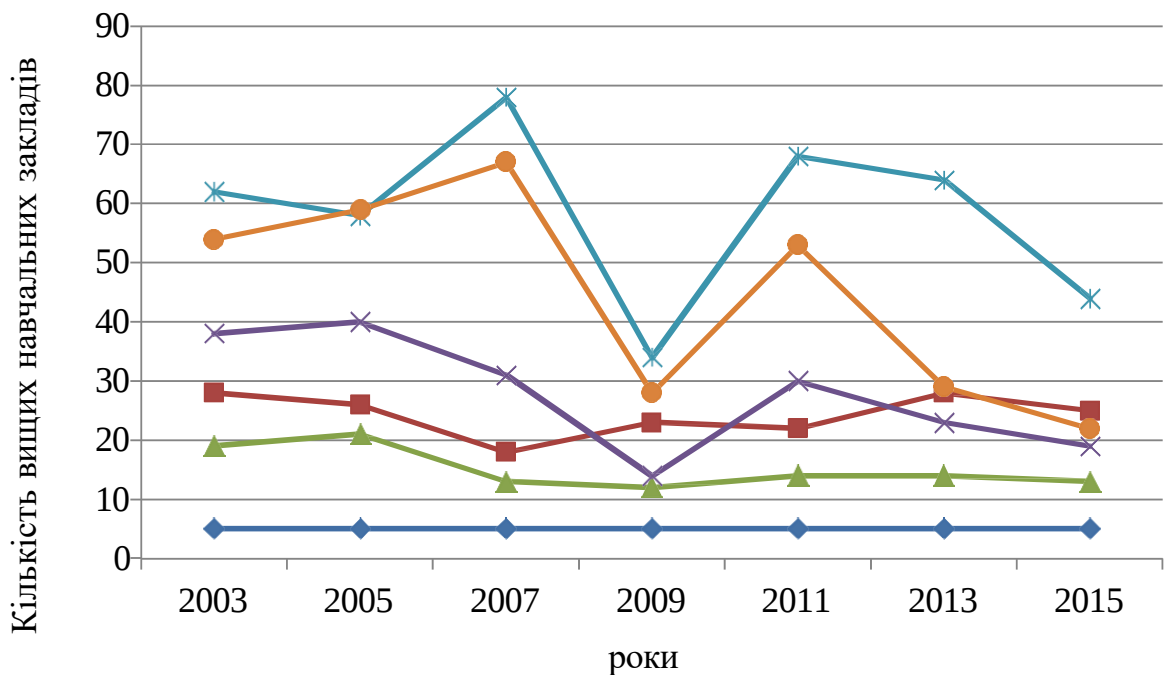

Рис. 3.5. Динаміка кількості вищих навчальних закладів - учасників Всеукраїнських універсіад:

◆ I категорія ■ II категорія ▲ III категорія
✕ IV категорія ✕ V категорія ● VI категорія

Аналіз другої категорії ЗВО показує відносну стабільність із незначним зменшенням у 2007 році (до 18 ЗВО). У період з 2003 до 2015 років кількість цих закладів коливалася в межах 22–28, за винятком зазначеного року.

Фізкультурно-спортивна діяльність у цих закладах є пріоритетною та закріплена в їхніх установчих завданнях.

Третя категорія ЗВО (понад 10,000 студентів) демонструє відносну стабільність, хоча їх кількість була вищою на початку аналізованого періоду (2003–2005 рр., 19–21 ЗВО). Проте демографічна криза 1991–1994 рр. та політика Міністерства освіти України призвели до зменшення числа таких закладів, починаючи з 2007 року (12–14 ЗВО). Ці ЗВО, зокрема Київський політехнічний інститут, Національний університет «Львівська політехніка» та Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, залишаються потужними соціальними інститутами, здатними підтримувати своїх студентів у змаганнях незалежно від економічних умов.

Для четвертої категорії ЗВО спостерігалася більша варіативність. У 2003–2005 роках ці заклади активно брали участь у змаганнях (38–40 ЗВО). Однак у 2007 та 2009 роках їх кількість суттєво зменшилася. Незважаючи на певне відновлення у 2011 році (30 ЗВО), ця категорія не змогла стабільно утримувати свою участь у Всеукраїнських універсиадах.

П'ята категорія ЗВО продемонструвала схожу динаміку, але з деякими особливостями. У 2003–2007 роках їхня участь зросла з 62 до 78 ЗВО, але в 2009 році відбувся різкий спад до 34 закладів (на 56,41% менше, ніж у попередньому році). У 2015 році спостерігався ще один спад — до 44 ЗВО (на 31,25% менше, ніж у 2014 році). Незважаючи на це, п'ята категорія залишалася домінуючою в загальній структурі ЗВО, що брали участь у змаганнях.

Шоста категорія ЗВО зазнала найбільшого скорочення. Якщо у 2003 році в змаганнях брали участь 54 заклади цієї категорії, то в 2015 році їх кількість зменшилася до 22 (на 59,26%).

Для п'ятої та шостої категорій ЗВО характерна значно менша фінансова незалежність, слабша матеріально-технічна база та обмежені ресурси, що й пояснює варіативність їхньої участі у Всеукраїнських універсиадах.

Аналіз кількості учасників фінальних частин Всеукраїнських універсиад виявив значні розбіжності в числових показниках залежно від року проведення.

Найбільша кількість учасників зафіксована в період 2001–2007 років, коли показники коливалися в межах 6250–7313 осіб. У цей період спостерігалася стабільність на високому рівні. У наступні роки, особливо у 2009 році, кількість учасників суттєво скоротилася, зменшившись у шість разів. У період 2011–2015 років кількість учасників стабілізувалася на рівні 3000–4000 осіб, що можна вважати оптимальним для тих умов.

Дослідження встановило значущі взаємозв'язки між кількістю видів спорту, кількістю учасників фінальних частин та кількістю ЗВО-учасників Всеукраїнських універсіад ($r = 0,89–0,94$). Це свідчить про залежність між розширенням програми змагань і залученням більшої кількості учасників та закладів. Виявлена кореляція підкреслює необхідність урізноманітнення видів спорту для стимулювання розвитку резервного студентського спорту.

Загальні тенденції функціонування резервного спорту, зокрема Всеукраїнських універсіад, акцентують на важливості комплексного підходу до розвитку студентського спорту. Окрім масового та резервного спорту, це передбачає детальне вивчення студентського спорту вищих досягнень, зокрема його специфічних компонентів і вимог.

3.3 Показники студентського спорту вищих досягнень (на прикладі Всесвітніх універсіад)

Динаміка участі України у Всесвітніх універсіадах 1999–2015 років свідчить про значний розвиток студентського спорту вищих досягнень. У цей період спостерігається поступове зростання кількості українських спортсменів-учасників, розширення кількості видів спорту та загальний прогрес у медальному заліку. У 1999 році збірна команда України вже брала участь у зимових та літніх універсіадах, зокрема XIX зимовій (Попрад, Словаччина) та XX літній (Пальма, Італія).

За аналізований період кількість здобутих медалей варіювалася. Успіхи українських студентів-спортсменів були найбільш помітними у 1997 році на XIX Всесвітній універсіаді, де команда посіла 2 місце в загальнокомандному

заліку, здобувши 27 нагород, з яких 17 золотих. Навіть у роки з меншими здобутками, як-от 1995 або 1999, Україна стабільно входила до десятки кращих команд.

Кількість учасників також поступово зростала: від 68 осіб у 1993 році до 143 у 1999 році. Це свідчить про підвищення престижу студентського спорту та зростання конкуренції серед закладів вищої освіти за можливість представити своїх студентів на таких змаганнях.

Прогрес також відзначено у кількості ЗВО, що делегували своїх спортсменів до складу збірної. Це свідчить про розширення географії учасників та залучення більшої кількості навчальних закладів до системи підготовки спортсменів. Аналіз узагальнених показників виступів збірних команд України на Всесвітніх універсіадах дозволяє зробити висновок про їхній важливий внесок у розвиток студентського спорту як на національному, так і на міжнародному рівні.

Таблиця 3.7 – Результати участі представників вищих навчальних закладів України на змаганнях літніх Всесвітніх універсіад

Ігри універсіад	Рік проведення	Місце проведення	Золото	Срібло	Бронза	Загальна кількість нагород	Місце
XVII	1993	Баффало, США	11	6	9	26	4
XVIII	1995	Фукуока, Японія	4	5	6	15	9
XIX	1997	Сицилія, Італія	17	6	4	27	2
XX	1999	Пальма, Іспанія	7	7	8	22	8
XXI	2001	Пекін, КНР	13	14	7	34	5
XXII	2003	Тегу, Південна Корея	23	15	17	55	4
XXIII	2005	Ізмір, Туреччина	18	16	18	52	4
XXIV	2007	Бангкок, Таїланд	28	20	18	66	3
XXV	2009	Белград, Сербія	7	11	13	31	6
XXVI	2011	Шеньчжень, Китай	11	19	14	44	7
XXVII	2013	Казань, Росія	12	29	36	77	6
XXVIII	2015	Гванджоу, Південна Корея	8	17	6	31	8
Всього			159	165	156	480	2–9

Основний період дослідження, що починається з 2000 року, охоплює участь українських студентів-спортсменів у восьми Всесвітніх універсіадах. Представництво України на цих змаганнях було значним як за кількістю учасників, так і за здобутими нагородами. Протягом цього часу національна збірна ніколи не опускалася нижче 9 місця в загальнокомандному заліку, а з 2001 по 2007 роки входила до п'ятірки найкращих.

У 2001 році українські спортсмени перевищили результати попередніх років, завоювавши 34 нагороди різного ґатунку. Подальші змагання продемонстрували лише зростання: у 2003 році команда здобула 55 нагород, з яких 23 були золотими. До 2007 року спостерігався період найбільшого розвитку українського студентського спорту, що підтверджується 52 медалями у 2005 році (Ізмір, Туреччина) та 66 медалями у 2007 році (Бангкок, Таїланд), серед яких рекордні 28 золотих нагород.

Однак глобальна економічна криза 2007–2008 років негативно вплинула на підготовку та виступи спортсменів. На XXV Всесвітній універсіаді 2009 року в Белграді Україна була представлена лише 163 спортсменами, що суттєво менше, ніж понад 210 учасників у попередні роки. Ця тенденція продовжилася, і на універсіаді 2015 року в Гванджоу Україну представляли вже тільки 137 студентів-спортсменів.

Найуспішнішою за загальною кількістю нагород для українських студентів-спортсменів стала XXVII Всесвітня універсіада 2013 року в Казані (РФ), де було завойовано 77 медалей. Проте після цієї універсіади розвиток студентського спорту вищих досягнень в Україні значно ускладнився через військово-політичний конфлікт на сході країни. Це спричинило переорієнтацію державної стратегії та скорочення фінансування багатьох сфер, включаючи спорт.

За аналізований період на Всесвітніх універсіадах українські спортсмени здобули 480 медалей, серед яких 159 золотих, 165 срібних і 156 бронзових. У загальнокомандному заліку збірна України займала місця в межах 2–9 позицій. Початок XXI століття ознаменувався значним підвищенням рівня виступів,

порівняно з кінцем XX століття. Максимальна кількість українських учасників припадала на період 2003–2007 років, коли спортсмени брали участь у 12–15 видах спорту, представлених у програмі універсіад.

Таблиця 3.8 – Результати участі представників вищих навчальних закладів України на змаганнях зимових Всесвітніх універсіад

Ігри універсіад	Рік проведення	Місце проведення	Нагороди				Місце
			З	С	Б	Σ	
XVI	1993	Закопане, Польща	1	0	0	1	10
XVII	1995	Хака, Іспанія	0	0	4	4	18
XVIII	1997	Муджу, Корея	0	2	2	4	15
XIX	1999	Попрад, Словаччина	4	1	2	7	6
XX	2001	Закопане, Польща	1	1	2	4	11
XXI	2003	Тарвізіо, Італія	7	4	3	14	2
XXII	2005	Інсбрук, Австрія	4	10	2	16	6
XXIII	2007	Турин, Італія	2	8	6	16	11
XXIV	2009	Харбін, Китай	1	2	4	7	13
XXV	2011	Ерзурум, Туреччина	6	5	4	15	3
XXVI	2013	Тренто, Італія	3	3	3	9	8
XXVII	2015	Гранада, Іспанія	2	1	2	5	13
Всього			31	37	34	102	2–13

Примітки: З – золото; С – срібло; Б – бронза; Σ – загальна кількість нагород.

Загальний аналіз видів спорту, представлених у літніх та зимових змаганнях, демонструє суттєві відмінності у показниках. У студентському спорті України, особливо на початку незалежності, відзначалося зростання представництва спортсменів. Так, на XVI зимовій Всесвітній універсіаді 1993 року участь брали лише 10 українських спортсменів у двох видах спорту. Протягом 1995–2001 років ці показники значно зросли до 115 спортсменів, які змагалися у восьми видах спорту. Однак, у наступні роки спостерігалася загальна тенденція до зниження. Наприклад, у 2015 році (Гранада, Іспанія) участь взяли лише 56 українських спортсменів, хоча кількість видів спорту залишалася стабільною в межах 8–10.

Результати виступів студентів-спортсменів України на зимових Всесвітніх універсіадах поступаються досягненням на літніх. За весь період участі українські спортсмени здобули 102 нагороди, з них 31 золоту, 37 срібних та 34 бронзові, що дозволяло збірній посідати місця від 2-го до 13-го в

загальнокомандному заліку. Найуспішнішими за кількістю золотих медалей були змагання 2003 року в Тарвізіо (Італія), де було здобуто 7 золотих медалей, а за загальною кількістю нагород – 2007 рік у Турині (Італія), де команда завоювала 16 медалей.

Однак, з 2011 року спостерігається поступове зниження результативності. На зимовій Всесвітній універсіаді 2015 року представники України здобули лише 5 нагород, що наближається до найнижчих показників, зафіксованих у XX столітті. Ця ситуація свідчить про суттєві проблеми в розвитку зимових видів спорту, які характерні як для студентського спорту, так і для загальнонаціонального рівня.

В ході дослідження ми також виявили цікаві факти участі українських студентів-спортсменів у зимових Всесвітніх універсіадах. Здебільшого учасниками цих змагань були представники 14–20 вищих навчальних закладів. Особливо примітним був 2007 рік, коли до змагань у Турині (Італія) залучили студентів-спортсменів з інвалідністю, що стало важливим кроком у забезпеченні інклюзивності студентського спорту.

Аналіз отриманих даних щодо студентського спорту вищих досягнень вказує на значну залежність результатів від соціально-економічних та політичних умов. Студентський спорт цієї категорії є найбільш підвладним впливу державних відомств і окремих адміністративних структур. Відсутність стабільності у державній політиці, фінансуванні та ресурсному забезпеченні серйозно гальмує розвиток цього сегмента. В результаті багато провідних студентів-спортсменів змушені спрямовувати свої зусилля поза межі студентського спорту, що інколи шкодить їхній академічній успішності.

На основі аналізу трьох рівнів студентського спорту в Україні нами запропоновано схематичне уявлення системи підготовки студентів-спортсменів. Ця модель порівнюється з іншими підходами, зокрема екстенсивним та інтенсивним (рис. 3.6).

Екстенсивний підхід (рис. 3.6, б) передбачає залучення якомога більшої кількості учасників на початковому етапі масового спорту, з поступовим

відбором тих, хто демонструє найкращі результати та має потенціал для подальшого удосконалення на рівнях резервного спорту та спорту вищих досягнень.

За допомогою проведеного дослідження встановлено, що підхід до системи підготовки в студентському спорті України не може бути однозначно прирівняний до жодного із вищезазначених. Ситуація зі студентським спортом в Україні та реалізацією в його межах ефективної системи підготовки має специфічне схематичне представлення (рис. 3.6, г).

Серед основних завдань студентського спорту виступає максимальне залучення студентів до занять спортом на різних рівнях цільово-результативної спрямованості. Проте, отримані дані свідчать про наявність кількісної диспропорції між рівнями масового студентського спорту та двома вищими рівнями – резервним спортом і спортом вищих досягнень. Це пояснюється відносно малою кількістю студентів, які беруть участь у внутрішньовишівських, міжвишівських та міжнародних змаганнях.

Схематичне зображення підходів до системи підготовки спортсменів (рис. 3.6) ілюструє різні моделі, зокрема:

Рис. 3.6. Схематичні варіанти підходів до системи підготовки спортсменів, спрямованої на досягнення найвищих результатів в олімпійському та студентському спорті:

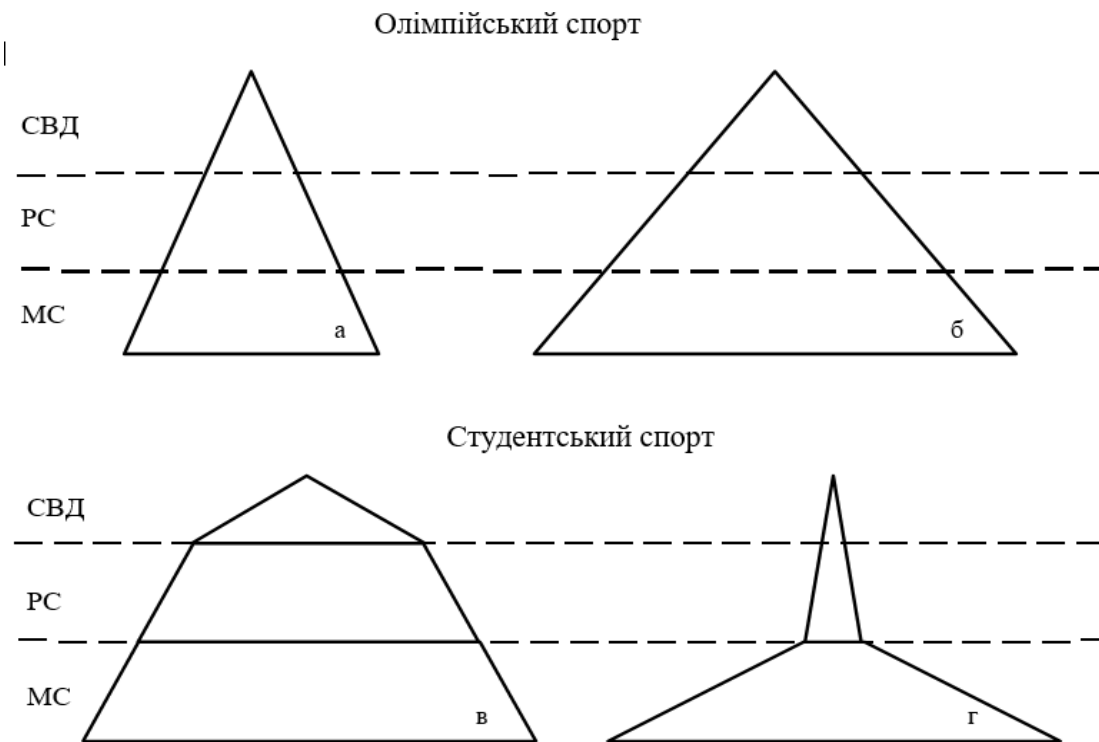

Рис. 3.6. Схематичні варіанти підходів до системи підготовки спортсменів, спрямованої на досягнення найвищих результатів в олімпійському та студентському спорті:

СВД – спорт вищих досягнень, РС – резервний спорт, МС – масовий спорт; а – інтенсивний, б – екстенсивний, в – студентський спорт США, г – студентський спорт України.

СВД – спорт вищих досягнень, РС – резервний спорт, МС – масовий спорт;
а – інтенсивний, б – екстенсивний, в – студентський спорт США, г – студентський спорт України.

Отримане схематичне представлення демонструє міцну основу на рівні масового спорту, однак лише близько 10% студентів-спортсменів переходять до резервного спорту, і лише 1–2% з них досягають рівня спорту вищих досягнень. Це свідчить про значні втрати потенційних учасників змагань на більш високих рівнях.

На відміну від моделі студентського спорту в Україні, у США реалізовано більш ефективний підхід (рис. 3.6; в). Модель студентського спорту США вважається однією з найраціональніших, оскільки сприяє підготовці спортсменів до досягнення найвищих результатів. Представники американських університетів регулярно стають переможцями та призерами міжнародних змагань, включаючи Олімпійські ігри. До 1988 року, коли

професіонали не допускалися до баскетбольних змагань Олімпіад, команди формувалися виключно з університетських гравців, що не заважало їм здобувати найбільшу кількість перемог.

Схематичне зображення системи підготовки спортсменів у студентському спорті США має кілька суттєвих відмінностей від української. Основні розбіжності стосуються рівнів резервного спорту та спорту вищих досягнень. Хоча на рівні масового спорту завдання схожі — максимальне залучення студентів, у США більшість із них переходить на рівень резервного спорту. Це досягається завдяки широкому спектру видів спорту, доступних для студентів, та розгалуженій системі змагань. У багатьох випадках існують ієрархічні студентські ліги в одному виді спорту, що забезпечує значну конкуренцію та сприяє виявленню найкращих спортсменів, які згодом досягають успіху на рівні спорту вищих досягнень.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні запропоновано новий підхід до вирішення науково-практичного завдання, пов'язаного з протиріччям між зростанням суспільного значення студентського спортивного руху та браком науково-методичного обґрунтування його розвитку в Україні у ХХІ столітті.

Аналіз наукової літератури дозволив виявити ключові аспекти досліджень студентського спорту, зокрема: розуміння його сутності як соціальної практики, історичні передумови розвитку в різних країнах, вплив на формування культури особистості молоді, особливості міжнародного студентського руху та історіографію студентського спорту України. Разом із цим, численні дослідження фіксують тривожні тенденції щодо погіршення здоров'я та фізичної підготовленості молоді, відсутності ефективного переходу від дитячо-юнацького спорту до спорту вищих досягнень, а також посилення конкурентності на цьому рівні.

На тлі цих проблем виявлено, що, попри задекларовані принципи в таких документах, як Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту, Указ Президента України «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні», існує значний розрив між зростаючим суспільним значенням студентського спорту та відсутністю його ґрунтового науково-методичного забезпечення в умовах соціально-політичного, культурного, економічного та правового контексту України. Це і визначило актуальність проведеного дослідження.

Розвиток студентського спорту України у ХХІ столітті, зокрема в період 2000–2015 років, доцільно аналізувати на трьох рівнях: масовий спорт, резервний спорт і спорт вищих досягнень. У цей період спостерігається хвилеподібна регресія більшості показників, що характеризують забезпечення студентського спорту.

Найбільш відчутним є скорочення кількості фахівців у структурних підрозділах фізичної культури і спорту закладів вищої освіти (на 22,1–42,7%) та

зменшення кількості спортивних споруд різного призначення (на 15,1–92,3%). Зниження цих показників найгостріше проявляється у закладах I–II рівнів акредитації, що свідчить про нерівномірний розвиток студентського спорту в залежності від типу навчальних закладів.

Масовий студентський спорт в Україні у період 2000–2015 років зберігав стабільну кількість літніх олімпійських видів спорту (39–41 позицій), які залишалися найпопулярнішими серед студентів, залучаючи 66,47–68,57% усіх, хто займався фізкультурно-спортивною діяльністю. Також спостерігалось зростання кількості видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор, з 57 до 110, при стабільному рівні участі студентів у цих видах спорту (30,43–32,39%).

Резервний студентський спорт протягом цього періоду демонстрував варіативність у структурі видів спорту, представлених у Всеукраїнських універсиадах (19–40 видів). Загальна тенденція свідчила про збільшення кількості учасників фінальних частин змагань, але водночас зменшувалась кількість закладів вищої освіти, які брали участь у цих національних змаганнях.

Результати студентського спорту вищих досягнень в Україні забезпечуються активною участю 14–20 вищих навчальних закладів, що дозволило впродовж 2000–2015 років посідати 2–9 місця на літніх та 2–13 місця на зимових Всесвітніх універсиадах у загальнокомандному заліку.

Система підготовки в студентському спорті України, заснована на національно-детермінованому підході, відображає об'єктивні показники розвитку спорту у XXI столітті. Її ключовими рисами є значна диспропорція у чисельності спортсменів на різних рівнях студентського спорту, низький рівень конкуренції у масовому спорті, підвищена відповідальність за результати у резервному спорті та спорті вищих досягнень, а також суттєві втрати студентів-спортсменів протягом навчання у закладах вищої освіти різних рівнів акредитації.

Діяльність у студентському спорті організована на двох функціональних рівнях: керівних та базових структур. Основне завдання керівних структур

полягає у вирішенні стратегічних питань розвитку студентського спорту, тоді як базові структури зосереджуються на змаганнях і навчально-тренувальній роботі у вищих навчальних закладах. Базові структури формують фундамент для процесів у студентському спорті, включаючи діяльність спортивних клубів та інших підрозділів університетів.

Система студентського спорту України спрямована на забезпечення ефективної діяльності студентів-спортсменів на всіх рівнях: масового спорту, резервного та спорту вищих досягнень. Важливою особливістю цієї системи є впровадження нових елементів у групу забезпечення, таких як кадрове та нормативно-правове забезпечення, а також адаптація навчального і відновлювального процесів. Це відрізняє українську модель від класичних підходів і підкреслює її специфіку в підготовці студентів-спортсменів.

Обґрунтовані напрями розвитку студентського спорту України поділено на підгрупи за рівнем ефективності (низька, середня, висока) та за змістом (організаційні, змагальні, забезпечувальні, інноваційні, популяризаційні, економічні, правові аспекти). Короткострокові перспективи розвитку акцентують увагу на змагальних та економічних питаннях, тоді як довгострокові зосереджені на організаційних, інноваційних аспектах та питаннях забезпечення.

Спільними напрямками розвитку з високою ефективністю ($W=0,63$, $p\leq 0,05$) є створення пільг для забезпечення харчування та проживання студентів-спортсменів у закладах вищої освіти, а також розбудова співпраці з меценатами і спонсорами для підтримки студентського спорту.

Перспективи майбутніх досліджень спрямовані на вдосконалення студентського спорту України шляхом впровадження системних коректив у його діяльність відповідно до визначених стратегічних напрямів розвитку. Особливий акцент буде зроблено на оцінці економічної доцільності запропонованих змін, розробці науково-методичних підходів до підготовки студентів-спортсменів на всіх рівнях їхньої спортивної майстерності, а також

створенні ефективної системи, яка забезпечить злагоджену інтеграцію навчально-тренувальної та змагальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адирхаєв С. Науково-методичне обґрунтування спортивного руху серед студентів з особливими потребами – як нового напрямку розвитку спорту в Україні / Сослан Адирхаєв, Микола Житовоз // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2007. – Вип. 11, т. 2. – С.10–12.
2. Алтухов В. А. Педагогічний досвід та сучасні підходи до проблеми формування здорового способу життя в системі освіти / Алтухов В.А. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2015. – Вип. 129, т. 3.– С. 10–14.
3. Андрущенко Л. Б. Спортивно-орієнтована технологія навчання студентів на предмет «Фізична культура»/Л. Б. Андрущенко // Теорія та практика фізичної культури. – 2002. – № 2. – С. 47–54.
4. Бадер А. Спорт у житті студентської молоді УРСР у середині 1950-х – середині 1980-х рр. / А. Бадер // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 1. – С. 183–185.
5. Базалук О. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. / О. Базалук, Н. Юхименко. – Київ : Кондор, 2010. – 238 с.
6. Бакатов В. Ю. Науково-методичне обґрунтування спортивно-оздоровчого руху серед студентів з особливими потребами як нового напрямку розвитку спорту в Україні / В. Ю. Бакатов, Т. В. Чорнобай // Наукові праці Чорноморського держ. ун. ім. П. Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія: Педагогіка. – Київ, 2009. – Т. 112, вип. 99. – С. 136–142.
7. Бальсевич В. К. Спортивна культура у глобалізованому сучасному суспільстві / Бальсевич В.К. // Sportul Olimpic și sportul pentru toți : material. Congres. Șt. Intern. / col. red.: Manolachi V., Danail S. – Ch. : USEFS, 2011. – Vol.

1. – 2011. – Р. 31–33.

8. Борисенко В. І. Система фізичного виховання студентів: сучасний стан та перспективи розвитку // Вісник спортивної науки. – 2020. – № 3. – С. 28–36.

17. Галевич В. Вплив фізичної культури та спорту на моральність студентів / Володимир Галевич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк, 2009. – № 2. – С. 3–5.

18. Галіздра А. Фізична культура та спорт у житті студентів вищих навчальних закладів / А. Галіздра // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – № 2. – С. 82–84.

19. Данілов О. А. Резервний спорт у структурі фізичного виховання студентів: навчальний посібник. – Харків: Освіта, 2021. – 198 с.

20. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // Відомості Верховної Ради України. – 2021. – № 34.

21. Іваненко В. П. Організаційні основи діяльності студентських спортивних клубів: монографія. – Київ: Видавництво «Наука», 2017. – 245 с.

22. Канишевский С. М. Здоровий спосіб життя студентської молоді та її формування в умовах вишу / С. М. Канишевский, Р. Т. Раевский // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 57–61.

23. Касьяненко О. Г. Анкетування студентів вищих навчальних закладів фізичної культури та спорту з олімпійської освіти в умовах інтенсивного використання комп'ютерних технологій / Касьяненко О. Г. // Физическое воспитание студентов : зб. наук. пр. / під ред. С. С. Ермакова. – Харків, 2008. – № 4. – С. 80–84.

24. Кацуба Р. М. Місце спортивного права в системі права України: перспективи розвитку / Р. М. Кацуба // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – 250–252.

25. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. / Келлер В. С., Платонов В. М. – Львів : Українська Спортивна Асоціація, 1992. – 269 с.

26. Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту. ЮНЕСКО. – Париж, 1978.
27. Офіційний сайт Федерації студентського спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.studsport.org.ua.
28. Петренко О. В. Моделі підготовки спортсменів у США: досвід для України // Фізична культура і спорт. – 2019. – № 5. – С. 11–19.
28. Пристрій для техніко-тактичної підготовки фехтувальників : пат. 76884 Україна, МПК А63В 69/02 (2006.01) / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Семеряк З. С. – № u201205488 ; заявл. 03.05.2012 ; опубл. 25.01.2013 ; бюл. № 2.
29. Приходько Г. І. Діяльність студентських спортивних гуртків і товариств вищих освітніх закладів України на початку ХХ ст. / Приходько Г. І. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інженер.-пед. акад. – Харків, 2012. – № 34/35. – С. 311–315.
30. Приходько И. И. Організація роботи з підготовки спортивних резервів в училищах фізичної культури / И. И. Приходько, С. А. Левадня, В. В. Пинчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків ; Донецьк : ХДАДМ (ХХП), 2007. – №11. – С. 74 – 77.
31. Приходько І. Аналіз матеріально-технічного забезпечення спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю в Україні / І. Приходько, С. Левадня // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2008. – № 3/4. – С. 188 – 190.
32. Приходько І. Училища фізичної культури в системі підготовки спортивних резервів / І. Приходько, С. Левадня // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2008. – Вип. 12, т. 1. – С. 265 – 269.
33. Сидоренко Н. М. Розвиток фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах України: історичний аспект // Спортивна наука України. – 2018. – № 6. – С. 34–42.
34. Томенко О. А. Формування понятійного апарату неспеціальної

фізкультурної освіти в умовах сучасності / О. А. Томенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 2. – С. 99–102.

35. Томенко О. Концептуальна модель неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді / Олександр Томенко, Тетяна Круцевич // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – № 2. – С. 164–167.

36. Томенко О. Міжнародний досвід організації проектів та програм зі здоров'язбереження і рухової активності різних груп населення [Електронний ресурс] / Олександр Томенко // Спортивна наука України. – 2014. – № 3 (61). – С. 12–18.

37. Томенко О. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія [Електронний ресурс] / Олександр Томенко, Тетяна Круцевич // Спортивна наука України. – 2012. – № 1(45). – С. 18–23. – Режим доступу : <http://www.sportscience.org.ua/index.php/Arhiv.html>.

38. Удосконалення професійно-прикладної фізичної підготовленості студентів старших курсів вищих технічних навчальних закладів / Сергій Іващенко, Юрій Бріскін, Віктор Гузов, Мар'ян Пітин // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 2(8). – С. 17–23.

39. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні» від 9 лютого 2020 року № 42/2020.

40. Фізичне виховання та спортивне вдосконалення студентів: сучасні інноваційні технології : науч. моногр. / під ред. проф. Раевского Р. Т. – Одеса : Наука и техника, 2008. – 616 с.

41. Фещенко П. М., Савченко Л. І. Студентський спорт: виклики і можливості в умовах глобалізації // Міжнародний журнал спортивної науки. – 2022. – № 7. – С. 53–62.

42. Цись Д. І. Порівняльна характеристика фізичної підготовленості студентів під впливом спортивно спрямованого навчання волейболу / Д. І. Цись // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – Луцьк, 2013. – № 4. – С. 49–52.

43. Шендерук О. Б. Тенденції розвитку вищої освіти України другої половини ХХ століття / Шендерук О. Б. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. – Суми, 2014. – № 4(38) – С. 75–84
44. Шестаков О. Фізичне виховання студентів на основі спортивно орієнтованих технологій / О. Шестаков // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 4. – С. 228–230.
45. Шинкарук О. А. Відбір спортсменів та орієнтація їх підготовки у процесі багаторічного вдосконалення (на матеріалі олімпійських видів спорту) / О. А. Шинкарук. – Київ : Олимпийская литература, 2011. – 360 с.
46. Штаничева Л.А. Концепция технологии современной спортивной подготовки (глазами студентов-спортсменов) / Л. А. Штаничева, Г. Д. Зарубина, Д. О. Махортова // Физическое воспитание и спортивное совершенствование студентов: современные инновационные технологии : науч. моногр. / под ред. проф. Раевского Р. Т. – Одесса : Наука и техника, 2008. – С. 426–429.
47. Язловецька О. Фізкультурно-спортивна діяльність студентів в умовах вищого навчального закладу / О. Язловецька // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград, 2012. – Вип. 103. – С. 402–410.
48. Ярова О. Б. Фізкультурна освіта і спорт у початковій школі Євросоюзу: сучасний стан і тенденції розвитку / Ярова О. Б. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2014. – № 4(38) – С. 401–412.
49. COSMA accreditation process manual [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cosmaweb.org/> (date of application: 22.04.2015).
50. Frey J. H. Sport and Society / Frey J. H., & Eitzen D. S. // Annual Review of Sociology. –1991. – Vol. 17. – P. 503–522.
51. Garrick J. G. Injuries in High School Sports. / Garrick J. G., & Requa R. K. // Pediatrics. – 1978. – Vol. 61. – P. 465–469.

52. Gessmann R. Olympic Education, Fair Play and their Practice in Schools [Electronic resource] / Rolf Gessmann // Play Fair! Academic Supplement. – 2010/2011.– Is. 8.– P. 2–4.–Access mode: <http://www.fairplayeur.com/pdf/Supplement-yeni.pdf> (date of application: 28.06.2014).

53. Kerr M. D. Implementation of a sport management major within undergraduate exercise and sport science departments [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.thesportjournal.org/>

54. Koozehchian H. Olympism and Moral Values / Hashem Koozehchian, Behzad Izadi [Electronic resource]. – Access mode : http://www.isdy.net/pdf/2010_Pan-Asian_2.doc.

55. Krawczyk Z. Theoretical Conceptions in Sport Social Sciences / Krawczyk Zbigniew // Physical Culture and Sport. Studies and Research. – 2010. – Vol. 47. – P. 5–10.

56. Lechner M. Long-run Labor Market and Health Effects of Individual Sports Activities / Lechner M. // Journal of Health Economics. – 2009. – Vol. 28. – P. 839–854.

57. Physical Self-Concept of Spanish Schoolchildren Differences by Gender, Sport Practice and Levels of Sport Involvement [Electronic resource]. – Access mode : www.scientificjournals.org/journals2007/articles/1180.pdf.

58. Physical Self-Concept as an Important Outcome in Physical Education Classes: Evaluation of the Usefulness in Physical Education of Three Physical Self Concept Measures Utilizing a Database of Australian and Israeli Students Garry [Electronic resource]. – Access mode : www.aare.edu.au/05pap/ric05302.pdf .

59. Pedagogical colleges students readiness formation for sport and recreation activity / Oleh Romanchyshyn, Yuriy Briskin, Oleh Sydorko, Maryan Ostrovs'kyi, Maryan Pityn // Journal of Physical Education and Sport. – Pitesti, 2015. – 15 (4). – pp. 815 – 822.

60. Singh O. Comparison of Facilities for Sports and Games in Colleges of Different Universities / Onkar Singh // International journal of scientific research. –

